

KOCSIS TAMÁS, ABRASZIMOV – EGY SZUPERHATALOM NAGYKÖVETE

Kocsis Tamás – társaságunk tagja – életéről és több, mint fél évszázados újságírói pályájáról „Sub rosa – azaz meg nem írt megírandók” címmel, „magánnaplónak” szánt jegyzeteket írt. Ennek egyik – természetesen eddig sehol sem publikált - részét osztja meg a Jászi Oszkár Külpolitikai Társaság honlapjának olvasóival.

Pjotr ABRASZIMOV személyesítette meg számomra egy szuperhatalom diplomata politikusát. Amikor 1976-tól a Magyar Távirati Iroda „össz-berlini” tudósítójaként dolgoztam, már másodszer volt a Szovjetunió ottani nagykövete, aki egyben - a második világháború egyik győztes nagyhatalmának jogán - a Szovjetunió németországi főbiztosának címét is viselte. Az 1912-ben született “ orosz agytröszt” (a személyesen neki címzett minősítés Helmut Schmidt egykori szociáldemokrata bonni kancellártól származik, akinek sűrűn volt alkalma szellemi párbajt vívni vele) politikusként magas pártfunkciókon át a belorusz miniszterelnök-helyetteséig vitte, mielőtt “átnyergelt” a külföldi munkára. Már elismert diplomataként lett 1962-ben első ízben nagykövet az NDK-ban, a legnagyobb létszámú szovjet külképviselő, s ő készítette elő és írta alá 1971 szeptember 3-án szovjet részről a kettős Berlin gyakorlati helyzetét és mindennapi életét szabályozó megállapodást a három nyugati nagyhatalommal. Még ugyanebben a hónapban - mint azt a bizonyos mórt, aki jól végezte el a dolgát - áthelyezték a párizsi nagykövetség élére. De már 1975 márciusában visszatért régi posztjára és irodájába a legendás berlini “ orosz házba” az Unter den Linden-en (német nyelvű könyve a “ házról” nevemre dedikált köteteim közt az egyik ritkaság). A követséget 1873-ban nyitották itt meg, cári ukázra hazai orosz földre építették, s az első épületek legfontosabb alapanyagait is otthonról szállították ide. Úgy hírlik, Putyin miniszterelnök utasítására most megújítják az egész terület orosz anyaföld bázisát. Mert rendszerek ugyan változnak Oroszországban, más dolgok viszont mintha kevésbé...

A „suttogó fáma” szerint (én anno egy szovjet diplomatától hallottam) Abraszimov Brezsnyev személyes döntése alapján került vissza a Brandenburgi-kapu tőszomszédságába, mert “ő az egyetlen, aki kézben tudja tartani a németeket ideát és odaát egyaránt”.

Az „ideátról”, vagyis az NDK-ról hallottam, sőt személyesen is tapasztaltam egy s más Abraszimovval összefüggésben.

„Újságíró nyelven” szólva “hiteles, de meg nem nevezhető forrásokra” hivatkozva írom le “sub rosa”, hogy Abraszimov rendszeresen bekérte és meg is kapta az NDK és az NSZEP legfelsőbb vezető testületeinek anyagait, sőt esetenként meghívás, bejelentés nélkül betoppant a német párt legbelső tanácskozásaira.

Saját kedvenc NDK-beli abraszimovi élményem is a nagykövet finoman szólva “birodalmi szemléletűnek” mondható motívumait erősíti.

Öt éves németországi küldetésem idejére esett a Varsói Szerződés egyik, az NDK területén megtartott összevont nagy hadgyakorlata. Ebbe csöppentem bele, számomra meglepő módon. Máig sem tudom, mennyire fér ez bele a katonai rendbe, de - mert ismertem a helyi viszonyokat - úgy lettem minden formális behívás mellőzésével a hadgyakorlatra kivezényelt magyar sajtós csoport vezetője hogy erről berlini nagykövetségünk tájékoztatott, egy otthonról érkezett távirat alapján.

Kiegészítésként közölték, hogy erről értesítették az NDK nemzetvédelmi minisztériumát is, amely felveszi velem a kapcsolatot.

Ez a kapcsolatfelvétel - az illendőség és (gondolom) az NDK-s nemzeti néphadsereg, s a VSZ szabályai szerint - meg is történt, a minisztérium központi épületében, Strausberg városkában, 30 kilométerre Berlinton keletre. Berlinben ugyanis (ez egyébként hivatalosan Kelet- és Nyugat-Berlinre egyaránt érvényesnek számított) - a város formálisan az újraegyesítésig érvényes, de a valóságban évtizedeken át be nem tartott különleges státusza miatt - tilos volt német katonai erőt tartani. Ebből a két német állam megalakulásáig, de jogi értelemben 1945-ig visszavezethető rendelkezésből az NDK - érdekes módon - betartotta, hogy a Nemzetvédelmi Minisztériumának központját vidéken építette ki. Viszont rendszeresen katonai díszszemléket tartott a Karl-Marx-Allén, és a Szovjetunióval közösen minden alkalommal elutasította az ezért járó menetrend szerinti nyugati tiltakozásokat. A minisztériumban igencsak megbecsülve éreztem magam, mert az első perctől kezdve minden katona, függetlenül a rangjától, feszesen tisztelgett, úton, útfélen, folyosókon. A kísérő tiszt végül, sokadik kérdésemre kibökte:

- Önnek azért tiszteleg mindenki, mert civilben hozzánk csak nagyon fontos elvtársak járnak.

Szinte beláthatatlanul hosszú tanácssteremben igazított el sokunkat egy NDK-s generális a tervekről és a speciális sajtós feladatokról. Rajtam kívül mindenki egyenruhát viselt, német, szovjet, lengyel stb. főtiszti uniformisokat véltem felismerni. Kiderült: mi voltunk a hadgyakorlat sajtócsapatának egységparancsnokai, mind katonák, kivéve engem, mivel Berlinben dolgozó civil külföldi tudósító kollégáim közül egyet sem láttam. De a kutya sem kérdezett katonai rangomról, beosztásomról.

Uniformisról először a hadgyakorlatot megelőző héten - újabb budapesti utasítás nyomán - esett szó: követségünkön meg kellett adnom minden testi méretemet, a fejemtől a lábamig. Három nappal később pedig megjelent - pontosabban katonásan jelentkezett - nálam, az MTI irodájában, egy honvédtiszt, s átadott egy teljes tábori tiszti egyenruha készletet. Ő kérdezett rá először a rendfokozatomra: amikor közöltem magas tizedesi rangomat, meghökkent, majd elviharzott, de otthagyta az egyenruhát. (1956 után ugyanis néhány évig szünetelt nálunk az egyetemisták tartalékos tiszti képzése, így ragadtam le szerencsésen a két csont csillagocskánál). Egy órával később behívtak a követségre, ahol Nárai István altábornagy, a néphadsereg kiképzési főnöke közölte velem nagy derűsen a megoldást.

- Tiszti egyenruhában, de rangjelzés nélkül veszel részt a gyakorlaton - mondta. - Elvégre annak idején Bugyonnij is mindig váll-lap nélkül vezényelte a katonákat. De azért megtudhattuk volna korábban is, hogy nem vagy tiszt. Czinege gond nélkül rád akasztott volna néhány aranycsillagot...

Ez a váll-lap nélküli Bugyonnij példa - bevallom - nekem rendkívül tetszett. A hadgyakorlat főpróbáján belém is szállt a kisördög, s elhatároztam, kipróbálom, mennyit ér a katona, ha nem tudják, milyen rangot takar a tiszti uniformis. Kiderült: többet, mint valaha is álmodtam volna.

A sajtótribünről lassan elindultam a szentek szentélye, a gyakorlat dísztribünje felé, megálltam, szemlélődtem, megint tovább mentem, s csak vártam, hol és mikor állítanak meg. Az eredmény pedig: sehol és semmikor. Perceken belül ott álltam a legfelsőbb NDK és VSZ vezetés tagjai között. A magyar katonai sarzsikat mindenesetre óvatosan elkerültem, viszont véletlenül éppen Abraszimov háta mögött találtam magam. A szovjet nagykövet megfordult, rám nézett, észrevettem, hogy rájött, látta már az arcomat, de fogalma sem volt, hol. Váratlanul, mint ami a világ

legtermészetesebb dolga, oroszul katonásan rám mordult (később utánanézttem, partizán volt a világháborúban):

- Azonnal hívja ide Hoffmann hadseregtábornokot!

- Da - feleltem ugyanúgy oroszul és katonásan az igent. Hátraarcot csináltam, és mintha egész életemben ilyen parancsokat továbbítottam volna, odamasíroztam az Erich Honecker NSZEP pártfőtitkár és államfő mellett feszítő Heinz Hoffmann nemzetvédelmi miniszterhez, a német párt legszűkebb vezetésének tagjához.

- Abraszimov elvtárs hivatja - mondtam nem éppen bőbeszédűen. Németül szoltam, azt látta, hogy magyar egyenruhát viselek (csak ismétlem magam, rangjelzés nélkül), mégis magától értetődőként fogadta, amit közöltem.

- Máris megyek - ennyi volt a válasza, s azonnal ment is a szovjet nagykövethez. Én meg végre jobbnak láttam, ha feltűnés nélkül távozom. Sikerült...

Most is meggyőződésem, hogy nem csak bebeszéltem magamnak: úgy ment a miniszter Abraszimovhoz, mint aki magától értetődő parancsot teljesít. Talán mert a "németországi főbiztos" cím birtokosa hívatta? Vagy más volt az ok?

Azt a már „odaátra” is vonatkozó „biztonsági eljárást” is Abraszimov ötleteként emlegették mindkét Berlinben, hogy a helyi szovjet autók szükség szerint akár óránként tudták váltogatni a rendszámaikat, a (minden érdekelt fél által tudatosan összekuszált) szabályok szigorú betartásával. Saját szememmel láttam olyan gépkocsit, amelyik különböző alkalmakkor szovjet katonai rendszámot, NDK-beli diplomata táblát, nyugat-berlini szovjet főkonzulátusi regisztrációt, sőt amerikai, angol vagy francia katonai rendszámtáblát viselt. Ugyanezeket a trükköket persze a három nyugati fél is alkalmazta pontosan ugyanolyan okokból, és – így „zörgött a haraszt”, az összes érdekelt fél (mármint az illetékes szovjetek, amerikaiak, angolok és franciák) persze nem hivatalos megállapodásával. A „négy nagy” járműveit ugyanis semelyik oldal német hatósága sem ellenőrizhette a két Berlin közötti határon, katonai rendszámokat viselő járműveket pedig az egyes szektorokban csak a szektorok hivatalos megszállói állíthattak meg, helyi hatóságok nem. Az utóbbi „megszállási jogot” az NDK-ban - bár hivatalosan ezt a szovjetek 1949-től kezdve folyamatosan cáfolták - a szovjet katonai hatóságok a valóságban a német újraegyesítésig gyakorolták, de nem volt más a gyakorlat Nyugat-Berlinben sem..

A rendszámtábla egyébként „szent tehén” volt civil külföldiek esetében is. Az NDK hatóságok például ragaszkodtak hozzá, hogy 1976-ban, érkezésem után a lehető legrövidebb időn belül felszerelhessek autómra a kék színű QA 03-01-es rendszámot: ez ugyanis „hiteles fordításban” minden hatósági ember számára azt jelentette: a kocsit magyar (03), újságíró használja (QA), és a hírügynökség irodavezetőjének birtokában van (01). Nyugat-Berlinben pedig ugyancsak rögtön tudhatta a rendőr, kivel áll szemben. Így történhetett meg velem, hogy amikor egyszer szabálytalanul jobbra fordultam a határátkelő, a legendás Checkpoint Charlie után, az első nyugati utcánál (az NDK-ban akkor még ugyanis jobbra, kis ívben pirosra is be lehetett fordulni, és hirtelenjében nem működött a másik oldalon érvényes KRESZ-reflexem), a helyi „szerv” leállított és zordan rám dörrent:

- Azért, mert odaát vörösre mindent szabad, az nem jelenti azt, hogy ideát is így van.

A megjegyzéstől úgy meglepődtem, hogy hangosan elnevettem magam. A rendőr meg a derűmön lepődött meg, de vette a lapot, s ő is elmosolyodott.

- Megértett és nevet? Akkor ezzel megtakarított 10 márka büntetést...

Azt viszont soha sem fogom megtudni, mit takarítottam meg magamnak mindenféle szempontból (pénz, egyéb büntetés, egyebek), amikor rádöbentem, hogy ezen, a külföldiek által használt, minden forrás szerint szuperellenőrzött, híres-hírhedt kelet-nyugati határátkelőn négy napon át - véletlenül - a feleségem útlevelével közlekedtem oda-vissza. És ezt egyetlen, egymást váltogató, éber NDK-s határőr sem vette észre. Csak magamban emlegettem az NDK bukásáig: ha ezt a szegény (azóta elhunyt) Honecker akkor csak sejtette volna?

Szegről-végről az Abraszimovhoz kötődő legtanulságosabb személyes világpolitikai élményem is a "Checkpoint Charlie"-hez kapcsolódik. A 70-es évek végén a Kelet- és Nyugat-Berlin közötti nemzetközi átlépő NDK-s oldalán bevezettek egy új technikai ellenőrző berendezést: ez a hőmérsékletet mérve megállapította, nincs-e rejtegetett élő személy a határon átmenő járművön? Egy amerikai katonákat Keletre szállító busznál az NDK határőrség ennek az eszköznek a jelzésére vette észre, hogy a padlón tucatnyian fekszenek elrejtőzve - egykori berlini kémfilmek ismeretében nem nehéz találgatni, vajon miért? A járművet - a szabályoknak megfelelően - a németek nem ellenőrizhették, csak megszámozták az ablakokon át látható egyenruhásokat. Riasztották viszont a szovjet katonai rendészetet, amelyik akkor állt a busz mellé, amikor abból az „amcsik“ sorban kiszálltak, az Alexander Platz parkolójában. Miután mindenki elhagyta a buszt, a KGB-s tiszt járőr - már a járdán, tehát egyértelműen az Egyesült Államok által hivatalosan szovjet szektorként kezelt területen - akcióba lépett, s azon a címen, hogy az utasok létszáma túllépte a határos hivatalosan bejegyzettét, az egész csoportot őrizetbe vette.

Lett is belőle diplomáciai, politikai botrány és kérészéletű sajtószenzáció. De csak ennyi, hisz Berlinben ez sem volt több, mint a mindennapos oda-vissza trükkök egyike, egymás bosszantására, emberek, áruk csempészésére, kémkedésre.

S maradt is volna minden ennyinél, ha Abraszimov nem éppen néhány nappal később tartott volna véletlenül - mi úgy neveztük - „nyilvánosságra nem hozható háttérbeszélgetést” a Nyugat-Berlinben dolgozó külföldi tudósítókkal. Ott kérdeztek rá nyugati kollégák, nem éppen barátságosan persze az Alexen történetekre, összefüggésbe hozva azokat az 1971-es berlini megállapodással is.

Ekkor értettem meg amúgy igazában: milyen egy szuperhatalmi súlyú kifakadás. Azt addig is sejtettem, hogy nem keveset nyom a latban. De...

- Az egy realitás - fejtette ki lassan, tagoltan Abraszimov,- hogy mi négyen még címet sem tudtunk adni az 1971-es megállapodásnak, de az mégis működik. Az a második realitás, hogy a Nyugat szerint mindaz, ami abban áll, az a háború után Berlint megszálló négy nagyhatalomnak az egész városra vonatkozó szerződése. Az a harmadik realitás, hogy vannak, akik azt szeretnék, ha a megállapodás hivatalosan németül nem is létező szövege Nyugat-Berlint az NSZK-hoz kötődő városnak tekintené. De a negyedik az, hogy a Szovjetunió Berlin keleti felét a megállapodás alapján is az NDK fővárosaként tiszteli, s egyben tudomásul veszi, hogy az amerikaiak, angolok és franciák számára viszont Nyugat-Berlin még mindig megszállt város, A négyoldalú - és nem a háborús győztesekre utaló négyhatalmi - megállapodás ennek a Nyugat-Berlinnek biztosítja a közlekedését és összeköttetését a külvilággal, beleértve az NSZK-t, de az NDK-t is, beleértve annak fővárosát. És mindezt egyberakva következik a legfontosabb: a Szovjetunió a béke megőrzése érdekében így értelmezi és teljesíti a négyoldalú megállapodást, így él a jogaival és teljesíti a kötelezettségeit, - például a határátlépéseknél is, ha elkerülhetetlen. Ez történt a legutóbb is. Mert senki se felejtse el

soha: a szovjet álláspont Berlin esetében soha számításon kívül nem hagyható, a Szovjetunió szerepéből és súlyából fakadó - megkérdőjelezhetetlen realitás!

Ezt ott és akkor senki sem vitathatta, mert a nagykövet e mondatok elhangzása után ingerülten felpattant és távozott.

De amit történetesen 1989-90-ben Németország újraegyesítése is teljes mértékben igazolt. Másként ugyan, mint ahogyan Abraszimov Nyugat-Berlinben gondolta...